

PRILAGOĐAVANJE MIRONODOPSKOM ŽIVOTU

Bataljoni su u kasarnama u južnom dijelu grada. Prvi bataljon je i dalje na mostobranima na Savi. Ostali obezbjeđuju važne objekte u gradu i logore ratnih zarobljenika. Još su svježe ratne uspomjene, prepričavaju se među borcima i starješinama. Osobito mnogo se razgovara o ponašanju ratnih zarobljenika: kako su sada ti, do juče silnici i ubice, ponizni i kako bijedno izgledaju.

i U svim jedinicama vlada živost, prava mironodopska. Borcima iz okoline Zagreba dolaze rođaci i prijatelji u posjetu, a i oni odlaze i traže svoje bližnje. Neki se vraćaju u kasarnu tmurna lica, jer su saznali da su ustaše mnoge im druge i rođene stavili pod nož.

U četama se pišu članci za džepne i bataljonske novine, da se ne zaboravi. Valja zapisati bar dio od onoga što se doživjelo posljednjih dana i sati rata.⁸⁶⁹ O ulasku u Zagreb ima više od 20 napisa. Pišu se pisma kućama, krupnim riječima: živ sam, sloboda, kaznićemo izdajnike, nećemo ispustiti pušku iz ruku, izgrađićemo porušenu zemlju.

Svaki bataljon uvježbava predstavničku jedinicu za svečanu paradu, na kojoj će biti Vrhovni komandant da bi odao lično priznanje svojim ratnicima i time krunisao pobjedu nad fašizmom. Na sve strane su se rastrčali članovi štaba brigade, da se jedinica što bolje uvježba i opremi za paradu. Svaka brigada će dati po tri čete — bataljon. U ešelon će ući svi najbolji iz brigade. Starim borcima teško pada egzercir, uvježbavanje koraka.

⁸⁶⁹ Sačuvano je 1.045 kopija u džepnim novinama jedinica brigade o životu i borbama jedinica. (Autor)

Dvanaestog maja su izviđačka i automatičarska četa upućena u okolinu Podsuseda radi uništenja grupe ustaša.⁸⁷⁰ Tako je brigada izvršila i posljednji borbeni zadatak, koji je pao na dvogodišnjicu početka njenog ratnog puta.

U Zagrebu je pripremljeno veliko slavlje za 13. 5. 1945. godine. Tada je pred Vrhovnom komandom bio defile ratnih jedinica koje su oslobađale Zagreb. Na sve strane zastave, pjesma, transparenti. Narod je oduševljen. Pozdravio je defile jedinica, svoje oslobodiocce. To je bio prvi i posljednji defile ešelona Dvadeset prve brigade pred Vrhovnim komandantom. Svaka brigada je imala jedan bataljon odabranih boraca. Nezaboravan je bio taj dan kada je slobodni Zagreb pozdravio svog omiljenog sina, revolucionara i vojskovođu druga Tita.

Prije nego što se zatvore ratne knjige i predaju na čuvanje istorijskim arhivima, naređeno je da sve komande i štabovi napišu posljednje ratne izvještaje i u cjelini obrade dokumentaciju za ratnu istoriju tih jedinica. Ratnici su se suočili s novim i ne malim zadatkom: da obrade borbeni put bataljona i važnije bitke i ratne situacije u kojima su bivali.

Iza nas je ostalo oko 7.000 kilometara ratnog puta. Na njemu su sve planine sjeverno od Save, sjeverne, centralne, istočne Bosne i Srbije, neke su više puta pređene. Forsirano je 19 većih rijeka. Brigada je vodila 182 borbe, ili učestvovala u napadu, a u vezi s napadom je bila n^a 55 neprijateljevih uporišta. Od toga je išla na 16 sredslih mjesta, na neka i više puta.

U toku narodnooslobodilačkog rata iz brigade je poginulo i nestalo oko 1.200 boraca, a od tog broja oko trećine — rukovodilaca. Od poginulih je više od 85 odsto bilo mladića i djevojaka mlađih od 1920—1929. godišta, tj. od 15 do 25 godina. Poginule su 44 drugarice. Od njih je bilo samo pet odsto udatih žena. Brigada je, u ratu, skoro dvaputa poginula polazeći od brojnog stanja koje je imala (630) na dan formiranja. Od broja poginulih 50 odsto je Slavonaca, 40 Srbijanaca i 10 odsto boraca iz ostalih republika. Poginuli borci su iz svih naših republika, iz 80 općina, a bilo ih je i iz devet evropskih zemalja i jedan Afrikanac.

⁸⁷⁰ Tom prilikom je uhvaćen ustaški krvnik Stjepan Bošković. Operativni izvještaj brigade, 57—2, k. 1125.

Nikada se neće znati tačan broj ranjenih pripadnika brigade, ali približno ih je bilo oko 2.500 — boraca i rukovodilaca. Ako se tome doda ne mali broj onih koji su stradali od tifusa i drugih bolesti, onda su to ogromni gubici. Računa se da je preživjelo oko 225 borce i rukovodilaca iz onog stroja koji je stajao 23. maja 1943. godine kada je brigada formirana. W " " " " " J

Na svom borbenom putu brigada je izbacila iz stroja 3.338 neprijateljskih vojnika i oficira, zarobila 2.340, ranila 2.879. Zaplijenila je 11 topova, 10 minobacača, 192 mitraljeza, 2.950 pušaka, 1.843 bombe i mnogo druge ratne opreme. Uništen je jedan avion, četiri tenka, 21 lokomotiva, 270 vagona, izvedeno je 29 diverzija, oštećeno ili uništeno 68 kilometara pruge, porušena 33 mosta. Zadobijen je velik ratni plijen, vagonске količine namirnica koje su odnijete za naše ranjenike, starce, djece i žene na slobodnoj teritoriji. Kao što je naš narod izdašno pomagao našu vojsku, dijeleći s njom i posljednje zrno žita, tako je i brigada istom mjerom činila, uzvraćala ne samo narodu Slavonije, već i Bosne, Like i Korduna.

Za vrijeme rata je najsloženiji zadatak slavonskih jedinica obezbjeđivanje transporta, i po stotinu seljačkih kola, kojima je prevožena hrana preko saobraćajnica Zagreb — Beograd, koju su obezbjeđivale brojne neprijateljeve snage, kao i savlađivanje tako velike vodene prepreke kakva je bila rijeka Sava.

Dvadeset prva brigada se ni po čemu nije razlikovala od ostalih naših brigada formiranih sredinom rata. Bila je spremna i za najveće podvige, da izvršava zadatke na najbolji mogući način, a i prema sposobnostima svojih mladih komandanata i komesara. Osamdeset odsto njenih mladih boraca bili su seljaci iz Slavonije i Srbije, 85 odsto nisu imali ni osnovnog vojničkog znanja. Njenih 25 odsto komunista i 70 odsto članova Skoja pronijeli su slavu te naše ratne jedinice mnogim našim krajevima. Tri njena komandanta proglašena su za narodne heroje Jugoslavije. Borcima i rukovodiocima u 1945. godini je dodijeljeno 59,⁸⁷¹ a u 1946. godini 171 ratno odlikovanje.⁸⁷²

I danas, poslije toliko godina, kada se okupe borci brigade, bilo na proslavi ili gdje drugdje, razgovaraju o

^ 871^872 Vojnoistorijski institut, „ig- br. 3—2, k. 1125.

borbama koje je vodila, u stvari o svojoj mladosti, jer se to duboko urezalo u srca, ostavilo neizbrisiv trag.

</ Rat se završio, ali će ratnici još cijelu 1945. i 1946. godinu biti u mirnodopskoj Dvadeset prvoj brigadi, oživljavati uspomene, sanjariti o Zagorju, Slavoniji, Bosni, Beogradu, Drini i Motajici. Prestalo je ratno vrijeme, a revolucija je nastavila da teče dalje. Počeo je novi život, onaj za koji se i ta jedinica borila, na čijem se čelu vijorila zastava revolucije koju predvodi veliki revolucionar i vod, vrhovni komandant drug Tito, jedini u historiji drugog svjetskog rata koji je bio u prvoj tranšaji sa svojim borcima.

Prvog juna 1945. godine brigada je upućena na teritoriju Samobora radi uništenja ostataka ustaških grupa. Stab brigade i Drugi bataljon su u Samoboru, Prvi bataljon u Klokočevcu, Treći u Brežicama, a brigadna artiljerija u Svetoj Nedelji. U julu se brigada predislocira i sada je Prvi bataljon, sa štabom brigade, u Jastrebarskom, Drugi u Podsusedu, a Treći u Bregani. Njen komandant je i dalje Blaž Majstorović Subara, a komesar Rudolf Lukin.

Kada je sa zapada zaprijetila opasnost da se ugroze tekovine naše revolucije, kada su se u Trstu i Udinama gomilale Andersenove trupe i nastala tzv. tršćanska revolucija, brigada je (23. 3. 1946. godine) predislocirana: Prvi bataljon na područje Ivanec — Ivanje — Postojna, radi utvrđivanja položaja. Poslije kraćeg vremena je Prvi bataljon upućen u Ljubljano, da obezbeđuje vitalne objekte i armijske materijalne rezerve.

Noć između 26. i 27. februara 1946. brigada je predislocirana u zonu 7,B", u Pazin, i smestiće se u Poljoprivrednoj školi, baterija MNOB u Lindaru, Drugi bataljon u Buzetu, Treći u Zminju.

* Još jednom su se jedinice brigade pomerale. Prvi bataljon je došao u sastav brigade u selo Kamiš Breg, tri kilometra od Pazina, Drugi bataljon u Livade, i brigada je pod operativnom komandom Dvadeset šeste divizije. Smještajne prilike jedinica su loše, jer su borci razmješteni po seoskim kućama. To je otežavalo održavanje unutrašnjeg reda i discipline u jedinicama.

Dan pobjede, 9. maj 1946, svečano je proslavljen u svim jedinicama. Na mitinzima se isticala riješenost na-

ših naroda da brane tekovine revolucije u ime slobode i iz dužnosti prema ogromnim žrtvama koje je naš narod dao u narodnooslobodilačkoj borbi.

Trinaestog jula 1946. brigada posjeda položaje po naređenju Četvrte armije: u selu Materiji, Prvi bataljon, u Kozini, Drugi, a Treći u Klanjcu. Artiljerija i pozadina brigade odlaze u Herpelj. Time je i Dvadeset osma divizija ušla u sastav Četvrte armije.

Radi uvođenja mirnodopskih normi u jedinicama, 13. 10. 1946. godine su svi borci i starješine i pismeno položili zakletvu. U brigadi su 27. 10. 1946. održani izbori. To je bilo prvi put da se armija naše zemlje izjašnjava o narodnim zastupnicama u svim društveno-političkim tijelima društva. U izvještaju o rezultatima izbora se kaže da je brigada 100 odsto izašla na izbore. Civilno stanovništvo nije imalo pravo glasa, jer teritorija zone „B” nije pripadala Jugoslaviji, već je bila zona „B” STT (slobodne teritorije Trsta).

Sve više se osipaju redovi ratnog kadra brigade. Od rana zadobijenih u saobraćajnoj nesreći, 19. 10. 1945. je umro Đoko Dragičević, komesar bataljona. Na cesti Rađeče — Musići nesrećnim slučajem je poginuo kapetan Slavko Medunić, šestog novembra 1946. godine. Za komandanta brigade dolazi Bogdan Lončar, major, jer je Blaž Majstorović otišao na školovanje u Sarajevo.

U isto vrijeme, naredbom br. 10 Vrhovnog komandanta, demobilišu se borci rođeni 1921—1926, i to 184 borca i 116 podoficira, a 5. 12. 1946. godine demobilisana je i druga partija boraca i podoficira, njih 119 (31 podoficir i 88 boraca). Među njima je bilo i onih koji su bili u brigadi više od tri godine, dve ratne i jednu mirnodopsku.

Prve regrute brigada je primila 5. 12. 1946. godine, njih 607, pa je potpuno izmijenila lik: svi ratnici, sem starješina koje su se odlučile da ostanu zauvijek kao aktivne starješine, otišli su svojim kućama. Dočekali su ih ne mali problemi, jer mnogi su došli na pusto ognjište, bez sredstava za život i rad. Počela je bitka za izgradnju ratom porušene zemlje.

Već iduće godine brigada će biti preimenovana u Četrdeset treći puk (Pvadeset osme divizije, u Noyom Meštu. (5odIne~TSl?~) je preimenovana u T33. puk Šezdesete divizije, u Mariboru. Tako se gubi ratni naziv," a kako

nijedna jedinica JNA ne nosi i ne gaji tradicije te brigade, trebalo je da prođe 30 godina da bi se njeni nekadašnji borci okupili. To se dogodilo u Voćincu⁰²⁷⁵. 1973., na dan formiranja brigade. Borci su Zahvalni za to domicilnoj općini Podravska Slatina,) jer je omogućila da se okupe na 35-godišnjicu brigade u Voćinu 1978[^]_g⁹din[£]. Zahvaljujući akciji jednog broja entuzijasta i materijalnoj pomoći SO Slatine, tom prilikom je napravljen Spomen-muzej brigade i objavljena je pjesmarica njenih pripadnika.